

Rimska drvena kutijica iz korita rijeka Kupe u Sisku

Krešimir FILIPEC, Zagreb

<https://www.doi.org/10.17234/9789533790343.11>

Na rijeci Kupi u Sisku 1985. provedena su zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu zvanom Kovnica gdje su između mnogobrojnih drugih predmeta pronađeni vrlo dobro očuvani ostaci drvene kutijice s dijelovima izrađenim od mjedi. Očuvane su djelomično tri strane drvene kutijice: prednja, stražnja te lijeva bočna strana. Drvene stranice bile su zupčasto spojene. Vrlo karakteristično oblikovana okrugla metalna pločica s T-utorom za ključ, kao i drugi metalni dijelovi mehanizma za zaključavanje, možda bi govorili u prilog određenom tipu. Kako su slični komadi najčešće nađeni izvan konteksta te se često ne mogu precizno datirati, ona je mogla biti u upotrebi od 1. do 4. st.

Ključne riječi: Kupa, Sisak, drvena kutijica, antika

U vrijeme niskog vodostaja na rijeci Kupi u Sisku 1985. provedena su zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu zvanom Kovnica. Lokalitet se nalazi na desnoj, zapadnoj, strani korita rijeke Kupe (Lolić 2003: 131–152, sl. 14). Arheološka istraživanja je vodila ispred Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Marija Šmalcelj. Prilikom istraživanja pronađeni su ostaci više od dvije stotine obrađenih drvenih hrastovih pilota zabijenih u dno desne strane korita rijeke, a između njih pronađeno je mnoštvo opeke, obrađenog kamena te keramike, stakla i metalnih predmeta. Prvi je izvještaj o istraživanjima 1986. donio Ivan Šarić u *Obavijestima HAD-a* (Šarić 1986: 28–29), a ulomke keramičkih posuda je 2001. objavio Zoran Wiewegh, prvo u sklopu svojega diplomskog rada, pa onda u radu objavljenom u *Opuscula archaeologica* (Wiewegh 2001: 89–149). U navedenom radu on je najdetaljnije opisao okolnosti istraživanja te dao osnovne podatke o mjestu zvanom Kovnica, o njenoj vjerojatnoj namjeni te o mogućnosti da je taj dio funkcionirao kao mjesto gdje je zaista, kako se držalo do tada, kovan rimski novac. Analizirajući keramiku, zaključio je da se najveća količina keramike datira od druge polovice 1. st., te osobito u 2. st., a zastupljeni su gotovo svi oblici standardni za rimsku keramiku toga razdoblja (Wiewegh 2001: 103). Tijekom 3. i 4. st. se smanjuje broj ulomaka, kao i repertoar oblika, te je vjerojatno u drugoj polovici 4. st., ili početkom 5. st., prestala svaka aktivnost na lokalitetu (Wiewegh 2001: 104.). Potopljeni brod s lokaliteta također je bio predmet studiozne obrade (Gaspari et al. 2003: 284–289). Keramika i dio arheološke građe su nakon obrade i objave vraćeni u Gradski muzej u Sisku. O ostalim, prije svega metalnim nalazima, nije se do sada pisalo te za sada nije poznato više o njima, osim o nekoliko rimskih kovanica pohranjenih u Zavodu. U prostorijama Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta nađena je drvena kutijica s metalnim dijelovima. Ona je bila zametnuta među predmetima s drugih arheoloških lokaliteta istraživanih od djelatnika Arheološkog zavoda od kraj pedesetih godina 20. st. Ona je nesumnjivo iz Siska jer ju je Marija Šmalcelj znala spomenuti u razgovoru, ali je već krajem devedesetih godina 20. st. bila zametnuta i nije se znalo gdje je pohranjena. Gdje je točno ona pronađena prilikom arheoloških istraživanja 1985., nije poznato, jer se u Zavodu ne čuva dokumentacija s tih zaštitnih arheoloških istraživanja. Poznato je samo da je pronađena vjerojatno iste te 1985. kad su vršena arheološka istraživanja u Sisku u vrijeme

vrlo niskog vodostaja u koritu rijeke Kupe. Nije poznato je li nađena na spomenutom lokalitetu Kovnica, što je najizglednije, ili prilikom obilaska korita rijeke na nekom drugom mjestu. Nakon više od trideset godina, odlučili smo ju objaviti i čini nam se da je ovo zgodna prigoda.

O sličnim rimskim kutijicama iz Panonija, te općenito iz rimskog svijeta, postoji vrlo opširna literatura.¹ Zanimljivo je napomenuti da je godinu dana nakon ovog sisačkog nalaza 1986. objavljena velika studija Dorottye Gáspár pod naslovom *Römische Kästchen aus Pannonien* u dva toma časopisa *Antaeus* Arheološkog instituta Mađarske akademije iz Budimpešte. Veliki broj metalnih dijelova najrazličitijih kutijica tada je po prvi puta objavljen (Gáspár 1986: 324–344, Nr. 2064–2078). Jedan dio objavljenog materijala potječe iz rijeke Kupe kod Siska, te iz otkupa s područja grada Siska. Ti predmeti čuvaju se u Arheološkome muzeju u Zagrebu. U navedenoj objavi vidljivi su tipološki slične ključanice i okovi. Pregledom te, i ostale vrlo opširne literature, razvidno je da je vrlo veliki problem preciznije datirati slične rimske kutijice, unatoč tomu što se analogije pojedinim metalnim dijelovima, kao i oblicima kutijica, mogu naći na različitim mjestima. Vrlo karakteristično oblikovana okrugla metalna pločica s ključanicom u obliku obrnutog slova T kao i drugi metalni dijelovi možda bi ukazivali u prilog određenom tipu. Ali slični predmeti najčešće su nađeni izvan arheološkog konteksta te se često ne mogu precizno datirati, već se samo navodi da pripadaju rimskom dobu, 1. – 4. st. Takva datacija u svakom slučaju ne zadovoljava. Ova kutijica, lišena karakterističnih, tipološko osjetljivijih figuralnih ukrasa ili nekih drugih obrtničkih elemenata i motiva, nema uporišne točke za precizniju dataciju. Možda bi jedino ukras u vidu izvedenih perforacija uz rub metalnih oplata išao u prilog kasnijoj dataciji. U različitoj, vrlo obilnoj literaturi, slične se pojavljuju u arheološkom kontekstu, često na grobljima u antičkim grobovima.² Možda bi kod datiranja pomogle radiokarbonske analize. No čini nam se, budući da je ona već prošla konzervaciju i da je njena površina impregnirana različitim kemijskim sredstvima, a da je materijal više desetljeća čuvan s drugim arheološkim materijalom, da bi možda dobiveni datum bio također neupotrebljiv. Voljeli bismo da je ona vezana uz spomenutu rimsku kovnicu i da je možda služila za to da se u nju pohrane kovanice ili neki drugi predmeti vezani uz nju, ali to nije realno očekivati. Čini se da je od najveće koristi u ovome trenutku objaviti kutijicu sa svim dijelovima. Ona će svakako upotpuni poznati repertoar nalaza.

Vrlo rijetko sačuvani drveni dijelovi najveća su vrijednost ovog predmeta i stoga, uz metalne predmete koji su također vrlo lijepo obrađeni, svakako zaslužuje da konačno bude objavljena.

U koritu rijeke Kupe djelomično su očuvane tri strane drvene kutijice načinjene od ariša. Nađena su prednja, stražnja te bočna strana. Gornja, donja i desna bočna strana nedostaju, jer je vjerojatno ona prije bacanja bila oštećena te su nedostajali pojedini njezini dijelovi. Drvene stranice bile su zupčasto spojene. Donja stranica, koja nije očuvana, bila je usađena tako da se usadila u za to pripremljena udubljenja na donjem dijelu bočnih strana kutijice. Onako kako se još danas, kod klasičnog namještaja, usađuje donji dio ploče ladice. Željezni čavli nisu korišteni, već samo mjedeni da bi se limeni dijelovi mogli pripasati drvenim. Svi metalni dijelovi izrađeni su od mjedi.

Dimenzije očuvane lijeve bočne stranice su: dužina (d.) 10,5 cm bez zubaca, a sa zupcima 12,5 cm, visina (v.) 8 cm (Sl. 1 – Sl. 2). Ona nije ravna već je malo savinuta prema van. U donjem dijelu s unutrašnje strane nalazi se udubljeni kanalić cijelom dužinom, ali je potpuno očuvan samo u središnjem dijelu (d. kanalića 10,5 cm; š. 0,4 cm; dub. 0,5–0,55 cm). U gornjem dijelu s unutrašnje strane ima više udubljenih kanalića i to horizontalni kanalić u gornjem dijelu (d. 4,6 cm, š. 0,4 cm, dub. 0,4 cm) te još jedan horizontalni kanalić (d. 2,5 cm; š. 0,4–0,5 cm, dub. 0,2 cm) pozicioniran 1,6 cm niže, koji je s gornjim povezan vertikalnim udubljenim kanalom (d. 1,6–2,0 cm) (Sl. 2). Možda su ti udubljeni kanalići ostatak nekog izgubljenog mehanizma povezanog s malom ladicom na izvlačenje. Slična ladica na izvlačenje prikazana je na rekonstrukciji drvene kutijice iz Sontheim-Brenza, Kreis Heidenheim.³ Širina prednje i stražnje stranice kutijice bez zubaca iznosi 7,7 cm (očuvana v. prednje pločice je 5,0 cm, a stražnje 2,7 cm). Zupci nisu očuvani na objema stranama tako da širina očuvanog dijela sa zupcima iznosi kod prednje pločice 8,7 cm, a kod stražnje 9,0 cm. Debljina svih stranica je 0,9–1,0 cm. Uz navedene postoje još drugi drveni dijelovi i otpali zupci.

¹ Gáspár 1986; Riha 2001; Schmauder & Willer 2004. Posebno vidi popis literature na kraju knjiga.

² Gáspár 1986, passim; Riha 2001: 23–34; Schmauder & Willer 2004: 174–219.

³ Riha 2001: 71, sl. 40: Sontheim-Brenza, Kreis Heidenheim, rekonstrukcija.

Slika 1. Sačuvane stranice drvene kutijice s mjedenim dijelovima (snimio K. Filipec, 2019.).

Slika 2. Drvena kutijica, dijelovi – prednja strana s vidljivim očuvanim željeznim mehanizmom za zaključavanje (snimio K. Filipec, 2019.).

Kako se zupčasto spojeni vez na kutevima stranica ne bi vidio, bio je prekriven tankim limom, na njemu se vide rupice. One odgovaraju širini čavlića kojim su bili pričvršćeni na podlogu. Vanjski dio lima bio je ukrašen nizom rupica (0,5–0,2 cm). Dimenzije prvog lima: š. stranica 1,5–1,5 cm; d. očuvanog dijela 6,7 cm. Dimenzije drugog lima: š. stranica 1,5–1,7 cm; d. očuvanog dijela 8,7 cm. Dimenzije trećeg lima: š. stranica 1,5–1,7 cm; d. očuvanog dijela 7,6 cm. Na svima su vidljive rupice od čavala (0,2–0,25 cm). Očuvano je pet čavlića (d. 1,5 cm; š. trna 0,1 cm; š. kape 0,3 cm).

S prednje strane nalazio se okrugli lim (pr. 5,2 cm) u sredini kojeg se nalazi otvor u obliku obrnutog slova T (š. 0,4–1,0 cm; v. 1,3 cm). Okrugli lim ukrašen je koncentričnim krugovima, a rubovi su nazubljeni. Stražnja strana je glatka. Na limu se nalaze četiri rupice za čavle, one odgovaraju rupicama na drvetu, te se cijeli lim može postaviti na prednju ploču te usaditi u opisane rupice (Sl. 3). Na drvenoj prednjoj ploči nalaze

Slika 3. Prednja strana kutijice – metalni okrugli dio s T-ključanicom na drvenoj podlozi (snimio K. Filipec, 2019.).

se ostaci željeza s gornje strane udubljenja ključanice, te ostaci ključa i mehanizma za zaključavanje s vidljivim željeznim klinom s donje strane. Željezo je vrlo korodiralo te se spojilo s drvenom podlogom. Ako se lim s čavličima usadi i postavi tako da je slovo T obrnuto, tada je željezni klin okrenut prema dolje. Slični mehanizmi poznati su s drugih drvenih kutijica (Gáspár 1986; Riha 2001; Schmauder & Willer 2004).

Riječ je o vrlo lijepo obrađenoj i ukrašenoj drvenoj kutijici s metalnim elementima. Ona se ne može preciznije datirati jer se na njoj ne nalaze karakteristični i tipološko osjetljivi figuralni ukrasi ili neki drugi obrtnički elementi i motivi karakteristični za uže vrijeme.

Literatura

- Gáspár 1986 D. Gáspár, *Römische Kästchen aus Pannonien*, Antaeus Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae 15, 1–2, Budapest, 1986.
- Gaspari et al. 2003 A. Gaspari, M. Erič & M. Šmalcelj, “Roman river barge from Sisak (Siscia), Croatia”, u: L. Blue, F. Hocker & A. Englert (ur.), *Connected by the Sea. Proceedings of the 10th International Symposium on Boat and Ship Archaeology (ISBSA 10)*, Roskilde, 2003, Oxford, 2003, 284–289.
- Lolić 2003 T. Lolić, “Colonia Flavia Siscia”, u: M. Šašel Kos & P. Scherrer (ur.), *The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia, Pannonia I, Situla 41*, Ljubljana, 2003, 131–152.
- Riha 2001 E. Riha, *Kästchen, Truhen, Tische – Möbelteile aus Augusta Raurica*, Forschungen in Augst 31, Römerstadt Augusta Raurica, Augst, 2001.
- Schmauder & Willer 2004 M. Schmauder & F. Willer, “Römische Kästchenbeschläge aus Buntmetall im Römisch-Germanischen Museum Köln”, *Kölner Jahrbuch 37*, Köln, 2004, 137–221.
- Šarić 1986 I. Šarić, „Zaštitno arheološko istraživanje lokaliteta Kovnica u Sisku 1985. godine“, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva XVIII/1*, Zagreb, 1986, 28–29.
- Wiewegh 2001 Z. Wiewegh, „Rimska keramika iz Siska s lokaliteta ‘Kovnica’, Istraživanja iz godine 1985.“, *Opuscula archaeologica 25*, Zagreb, 2001, 89–149.